

**PROGRAM KONSERWACJI POLICHROMII
I DEKORACJI MALARSKICH WNĘTRZA
KOŚCIOŁA P.W. ŚW. ANTONIEGO PADEWSKIEGO
W DZIEMIANACH**

Autor: Sławomir Warmbier

Październik 2023

SPIS TREŚCI

I.	INFORMACJE WSTĘPNE.....	3-4
II.	HISTORIA OBIEKTU.....	4
III.	ZALECENIA KONSERWATORSKIE.....	5
IV.	ZAŁOŻENIA KONSERWATORSKIE.....	5
V.	PROGRAM KONSERWATORSKI.....	5-6
VI.	DOKUMENTACJA FOTOGRAFICZNA.....	7-12

I. INFORMACJE WSTĘPNE

Przedmiot opracowania

Przedmiotem niniejszego opracowania są polichromie i dekoracje malarskie wnętrza kościoła p.w. Antoniego Padewskiego w Dziemianach wraz z nawarstwieniami powłok malarskich znajdujących się na powierzchni ścian wewnętrznych; warstwami wypraw tynkarskich, polichromii i monochromatycznych powłok malarskich.

Cel opracowania

Celem opracowania jest ocena stanu zachowania, przyczyn zniszczeń poszczególnych partii ścian wewnątrz kościoła p. w. Antoniego Padewskiego w Dziemianach oraz sformułowanie wniosków, założeń i programu konserwatorskiego zawierającego propozycje postępowania konserwatorskiego wraz z zaleceniami technologicznymi zastosowania odpowiednich materiałów.

Stan obecny

Ocena obecnego stanu zachowania przygotowana została w oparciu o wizję lokalną poszczególnych partii ścian wewnątrz kościoła przeprowadzona w dniu 13.09.2023 roku. Dokumentacja fotograficzna aktualnego stanu zachowania warstw malarskich i wypraw tynkarskich wykonana została dla potrzeb niniejszego opracowania.

Na ścianach wewnętrznych kościoła widoczne są monochromatyczne wymalowania i polichromie złożone z kompozycji figuralnych, oraz dekoracji ornamentalnych o stylizowanych motywach roślinnych i geometrycznych z elementami nawiązującymi do symboliki chrześcijańskiej. (Fot. 1-9)

Wielobarwne formy malarskie wykonane zostały w technice krzemianowej natomiast w późniejszym okresie zastosowano poprawianie wybranych scen polichromii farbami syntetycznymi niezgodnie z zasadami sztuki konserwatorskiej. Dlatego warstwy malarskie dyspersyjnej farby żywicznej uległy degradacji wskazując pewien stopień zniszczenia uwidaczniający tym samym różnice między stanem obecnym a nietkniętą pierwotną malaturą (Fot. 10-11).

Znaczna część bogatej polichromii uległa prawdopodobnie zamalowaniu w wyniku przeprowadzanych okresowo remontów wnętrza świątyni. Biorąc pod uwagę spójność artystyczną jaka charakteryzowała projekty oraz ich wykonanie w różnych wnętrzach sakralnych przez artystów takich jak Władysław i Leon Drapiewscy (będących również autorami polichromii w Dziemianach), należy przypuszczać, iż wnętrze świątyni w Dziemianach było bogatsze w swej formie malarskiej niż jest to w chwili obecnej. Widać to m.in. na przykładzie archiwalnych dokumentacji fotograficznych (Fot. 12).

W wyniku tego nowa aranżacja malarska wnętrza kościoła wykonana przy użyciu farb syntetycznych o nieodpowiednich właściwościach użytkowych, nieodpowiednich pod kątem parametrów technicznych, zmieniła diametralnie pierwotny wygląd świątyni (Fot. 14). Zdezintegrowane spoiwo warstwy farby syntetycznej wykazuje niestabilność strukturalną i tendencję do pudrowania, a w wielu miejscach także do odswojeń.

Dlatego też na płaszczyznach ścian widać spękania i złuszczenia, zaś w niektórych miejscach zauważyć można ubytki wierzchnich warstw ukazujące wcześniejszą chronologicznie kolorystykę tła, która świadczy o nieodpowiedniej jakości późniejszych zmian malarskiego wystroju świątyni (Fot. 15-16).

Fragmentarycznie w wyższych partiach ścian, tuż pod sklepieniem widać szare przebarwienia pochodzenia mikrobiologicznego spowodowane wzmożonym zawilgoceniem struktury muru wynikającej z wcześniejszego podsiąkania kapilarnego wody. Po przez wcześniejsze zawilgocenie partii ścian doszło do dużych zniszczeń strukturalnych, gdzie zdeintegrowany tynk rozwarstwa się, kruszy i osypuje. Pod warstwami powłok malarskich znajdują się pęcherze z białymi wykwitami solnymi. Są następstwem podsiąkania kapilarnego, kondensacji wilgoci i krystalizacji soli (rozpuszczalnych w wodzie) w strukturze ceglanego muru i wypraw tynkarskich (Fot. 17-18).

W wyniku użytkowania wnętrza kościoła powstały także liczne uszkodzenia mechaniczne i eksploatacyjne zniszczenia malowanej powierzchni ścian. Uszkodzenia mają formę przetarć, zadrapań i miejscowych zaplamień warstwy malarskiej.

Stan zachowania powierzchni ścian wnętrza kościoła wskazuje na zaawansowane zmiany pod kątem wiarygodności kolorystycznej jak i wiernej rekonstrukcji oryginalnej malatury co sprawia, iż wymagające jest przeprowadzenia pełnego zakresu zabiegów konserwatorskich, które trwale wyeliminują procesy niszczące i przywrócą właściwości techniczne i walory estetyczne polichromii i dekoracji malarskich do jej pierwotnej formy.

II. HISTORIA OBIEKTU

Kościół p.w. św. Antoniego Padewskiego w Dziemianach wzniesiony w latach 1922-23 jest pierwszym obiektem tej klasy wybudowanym w niepodległej Polsce. Akt erekcyjny umieszczony został w murze zewnętrznym za głównym ołtarzem 25 lipca 1922 roku a jego miejsce oznaczono krzyżem oraz datą – 1922 rok. Projektantem neobarokowej architektury był znany architekt poznański Roger Sławiński, zaś budowę zlecono firmie Stefana Januszewskiego z Brus. Prace trwały trochę ponad rok. Koszty budowy kościoła, szacowane wówczas na 15 mln. marek polskich, w całości sfinansowali darczyńcy, w część znani z imienia i nazwiska, ale także wielu ofiarodawców którzy pozostali bezimiennymi. 23 października 1923 roku odbyła się uroczystość poświęcenia nowego kościoła.

Ze względu na położenie, ciekawą bryłę zwieńczoną trójkondygnacyjną, prostopadłościenną zwężającą się ku górze wieżą z neobarokowym hełmem, tworzy unikalny element krajobrazu. Pierwsze wyposażenie kościoła to mszał, 4 lichtarze, kilka ornatów, które zostały ofiarowane przez parafię św. Michała Archanioła w Lipuszu, z kolei posągi św. Antoniego i Matki Boskiej Nieustającej Pomocy zostały подарowane przez Anielę Czarnowską z Piechowic. Inne przedmioty świątynia otrzymała dzięki ofiarności ogółu parafian. Wykonanie polichromii w kościele przypadło w udziale Władysławowi bądź jego bratu Leonowi Drapiewskiemu w latach 50-tych XX wieku.

III. ZALECENIA KONSERWATORSKIE

Przed rozpoczęciem zabiegów konserwatorskich należy przeprowadzić badania stratygraficzne warstw malarskich poszczególnych partii ścian w celu identyfikacji pierwotnej kolorystyki i motywów zdobniczych. Prace odkrywkowe należy udokumentować i zabezpieczyć w postaci „świadków”. Lokalne naprawy wypraw tynkarskich należy wykonać przy użyciu gotowych zapraw renowacyjnych, trasowych, wapiennych lub wapienno cementowych, przeznaczonych do rekonstrukcji tynków zabytkowych.

Usuwanie wtórnych warstw farb należy prowadzić z użyciem preparatów chemicznych, które nie powinny zmniejszać adhezji odtwarzanych w dalszym etapie prac powłok malarskich.

Technologia restauracji warstw malarskich powinna być jednorodna i analogiczna ze stosowaną przy wykonaniu pierwotnej dekoracji w technice krzemianowej KEIM oraz związana z przestrzeganiem reżimu technologicznego zapewniającego trwałość pracy i historyczny charakter wymalowań.

IV. ZAŁOŻENIA KONSERWATORSKIE

Głównym celem prac związanych z restauracją malowideł i monochromatycznych dekoracji malarskich wnętrza kościoła p.w. Antoniego Padewskiego w Dziemianach jest wyeliminowanie przyczyn oraz skutków lokalnej degradacji wypraw tynkarskich i destrukcji warstw malarskich wraz ze zniwelowaniem różnic w przedstawieniach figuralnych polichromii będących śladem poprzednich remontów.

Program konserwatorski zakłada również zahamowanie procesów degradacji ścian, usunięcie wtórnych nawarstwień farb dyspersyjnych a następnie zastosowanie mineralnych zapraw renowacyjnych, wypraw tynkarskich oraz farb krzemianowych.

Stan zachowania determinuje do wykonania uzupełnień ubytków tynków i uzyskania optymalnych cech użytkowych poszczególnych partii ścian poddanych zabiegom konserwatorskim oraz walorów estetycznych i artystycznych.

V. PROGRAM PRAC KONSERWATORSKICH

- Dezynfekcja powierzchni ścian w miejscach zakażenia mikrobiologicznego preparatem biobójczym Sikagard 715W. Aplikacja preparatu metodą natryskową. Głębiej zakażone podłoże wymaga nasączenia struktury tynku i wykonania badań sprawdzających skuteczność zabiegu.
- Wstępne odkurzenie powierzchni powłok malarskich, oczyszczenie z kurzu, luźnych nawarstwień i zabrudzeń.
- Usunięcie mocno przylegających miejscowych nawarstwień z zastosowaniem wodnych roztworów nisko-jonowych preparatów powierzchniowo czynnych.

- Mechaniczne usunięcie niezwiązanych z podłożem powłok malarskich, zdegradowanych warstw wypraw tynkarskich, spękanych i odspojonych, także starych niewłaściwych napraw i nieestetycznych uzupełnień. Nawarstwienia mocno scalone z podłożem usunąć chemicznie przy użyciu gotowych preparatów jak KEIM Dispersionsentferner lub mechanicznie przy użyciu skalpeli i szpachelek.
- Miejsca charakteryzujące się kondensacją soli na powierzchni należy poddać zbiegowi odsolenia metodą swobodnej migracji soli do rozszerzonego środowiska, poprzez nakładanie kompresów z ligniny nasączonych wodą destylowaną.
- Wstępna konsolidacja struktury oczyszczonych powierzchni warstw malarskich, aplikacja wodnego roztworu preparatu krzemianowego KEIM-Fixativ.
- Po zbadaniu strefy narażonej wcześniej podsiąkaniu kapilarnemu, kondensacji wilgoci, w obszarach występowania zasolenia należy usunąć stare tynki do wysokości +/- od 0,5 m do 0,8 m powyżej granicy podsiąkania oraz usunąć kruche spoiny do głębokości ok. 2 cm.
- Powierzchnię muru oczyścić szczotką na sucho z drobnych pozostałości starych zapraw. Następnie, po okresie stabilizacji wilgotnościowej przygotować podłoże wzmacniając preparatem KEIM Spezial Fixativ.
- Wzmocnienie strukturalne zdeintegrowanych wypraw tynkarskich. nasączenie powierzchni preparatem krzemianowym KEIM Spezial Fixativ, także przed wykonaniem uzupełnień w miejscach ubytków tynku.
- Podklejenie spękań renowacyjną zaprawą, wapienno - cementową KEIM Universalputz-Fein, modyfikowaną dyspersją żywicy akrylowej Primal.
- Uzupełnienie rozwarstwień wypraw tynkarskich, wapienną zaprawą renowacyjną na bazie wapna trasowego, KEIM Universalputz-Fein, wykonanie zastrzyków stężeniowych w szczelinach rozwarstwień.
- Wykonanie uzupełnień powierzchni renowacyjną zaprawą wapienno-cementową KEIM Universalputz-Fein lub drobnoziarnistą wapienną zaprawą szpachlową KEIM Kalkputz-Fein, odtworzenie powierzchni zgodnie z wymaganą fakturą tynku.
- Restauracja warstw malarskich ścian kościoła w technice krzemianowej.
- Uzupełnienie ubytków warstwy malarskiej, dekoracji figuralnych i ornamentalnych ścian farbą krzemianową - KEIM Restaurolasur i KEIM Design-Lasur.
- Malowanie monochromatyczne ścian farbą zolowo - krzemianową - KEIM Optil. Malowanie cokołowych partii ścian, farbą krzemianową - KEIM Ecosil.

VI. DOKUMENTACJA FOTOGRAFICZNA

Fot.1 Widok nawy głównej w kierunku prezbiterium z bogatą wewnątrz polichromią, stan przed konserwacją

Fot.2. Widok na chór, stan przed konserwacją.

Fot.3. Fragment sklepienia z bogatą polichromią – prawa strona, stan przed konserwacją.

Fot.4 Fragment sklepienia z bogatą polichromią – lewa strona, stan przed konserwacją.

Fot.5 Przedstawienie figuralne na sklepieniu w nawie głównej, stan przed konserwacją.

Fot.6/7 Widok na boczne ołtarze, stan przed konserwacją.

Fot.8 Widok na prezbiterium, stan przed konserwacją.

Fot. 9 Fragment malowidła w prezbiterium, stan przed konserwacją.

Fot. 10 Fragment malowidła z widocznymi poprawkami, ściana tarczowa prezbiterium, stan przed konserwacją

Fot. 11 Fragment identycznego malowidła bez ingerencji zewnętrznej, wykonane przez tego samego artystę (Kościół w Czaplunku).

Fot.12/13 Fragment prezbiterium w ujęciu historycznym i stan obecny przed konserwacją.

Fot.14 Widok na fragment ściany nawy bocznej – stan przed konserwacją.

Fot. 15/16 Fragment ściany nawy bocznej z widocznymi pęknięciami i odspojeniami farby dyspersyjnej, stan przed konserwacją.

Fot.17/18 Widok na fragment ściany przy cokole filaru, ściana nawy bocznej. Przebarwienia zaistniałe w wyniku procesów mikrobiologicznych oraz wykwitły soli na odsłoniętym fragmencie ściany - zdj. 17, stan przed konserwacją.